

5/8

ENGELSKA VAL

VERKNINGARNA av det engelska valsättet — med dess rena majoritetsval — har intill de senaste åren föga behandlats av forskningen; man har fällit generella och bestämda omdömen i skilda riktningar, men ordentliga undersökningar har praktiskt taget saknats. Genom en rad arbeten vid Nuffield College, upprättat av industrimagnaten lord Nuffield, håller den luckan nu på att fyllas. Tidigare har omsorgsfulla och ingående utredningar ägnats åt valen 1945, 1950 och 1951 (av vilka de båda första refererats i Dagens Nyheter); nu har D. E. Butler utgivit en översikt av valsystemet resultat efter det första världskriget (*The Electoral System in Britain 1918—1951*, Oxford University Press, 21 shilling). Till stor del gäller boken detaljer av ringa intresse, men på en rad punkter ges en belysning av valsystemet och av brittisk politik över huvud som är av värde för den demokratiska debatten även i andra länder.

Majoritetssystemet i England framstår som en hörnsten i brittisk parlamentarism. Genom detta system uppstår i regel — fast långtifrån alltid — klara majoriteter i underhuset och därmed underlag för stabila och ledande regeringar. I själva verket har emellertid vid flera tillfällen andra valmetoder varit nära att segra. År 1910 rekommenderade en kommitté enhälligt alternativröstning, vilket mycket schematiskt kan sägas innebära att de röstande kan utpeka ett första och ett andra namn på valsekeln och att om ett första namn inte vinner majoritet det andra namnet kan me-räknas; en höger-

man kan alltså exempelvis i andra hand rösta på en liberal, och resultatet blir ett slags proportionalism. Ännu före 1918 års val fanns en klar majoritet i underhuset för antingen proportionalism eller alternativröstning, men konkurrensen mellan de båda systemen hindrade ett positivt beslut. Labours minoritetsregering 1929—1931 föreslog under tryck från liberalerna införande av alternativröstning, men förslaget hann aldrig slutbehandlas. Efter denna tid kämpar endast liberalerna, som ständigt blir starkt underrepresenterade, för proportionalism, medan högern och labour blivit klara anhängare av den bestående ordningen.

Kritiken av denna ordning består främst i påpekandet att underhusmandaten inte blir fördelade i förhållande till partiernas röststyrkor. I allmänhet motsvarar en regeringsmajoritet inte en majoritet bland folket; Churchill styr med 48 procent av väljarna bakom sig, motsvarande siffra för Attlee var mindre än 48 procent 1945 och 46 procent 1950; vid ett par tillfällen (labour 1929, de konservativa 1951) har ett parti med mindre antal röster än det främsta motpartiet fått flera mandat än detta. Ibland kan resultatet te sig absurda. 1922 fick de konservativa med 38,2 procent av rösterna en betydande majoritet, 1923 stannade de med 38,1 procent av rösterna i minoritet. Underligast var resultatet under den tid då tre stora partier tävlade (1922—1929). Sedan liberalismen, delvis utan tvivel på grund av förlusterna genom valsättet, blivit ett obetydligt parti har dis-

proportionen mellan röster och mandat inte varit av större betydelse.

Emellertid påpekar Butler att den disproportion som konstateras vid en jämförelse mellan röster och mandat i viss mån beror på en felsyn. Antalet röster i och för sig är inte avgörande, ty detta antal beror i hög grad på i hur många valkretsar strid äger rum och antalet kandidater som varje parti uppsätter. Undersöker man exempelvis blott de valkretsar i vilka liberalerna hela tiden ställt upp kandidater, observeras att partiet i själva verket stadigt, om också under en följd av år mycket sakta, gått tillbaka; detta faktum har till en del dolts av att partiet vid några tillfällen i hög grad ökat antalet uppställda kandidater. Systemet blir alltså inte så "orättvist" som det vid en första granskning förefaller. Till de intressanta iakttagelserna hör också att stickvalens betydelse som mätare av opinionen ofta överskattas. Dessa val företer i allmänhet en speciell tendens att rösta mot den sittande regeringen. Desto märkligare blir emellertid de konservativa framgångarna vid stickvalen efter 1951 års allmänna val.

På ett helt annat sätt än det nys berörda leder majoritetssystemet till disproportion mellan röster och mandat. För närvarande beräknas att de konservativa med en övervikt av en procent i röster skulle få en majoritet på 50 mandat i underhuset, medan labour för en liknande parlamentsmajoritet skulle behöva fem procents röstövervikt. Saken kan också illustreras genom uppgiften att vid 1950 års val labour vann 42 platser med en röstövervikt av mer än 20.000, medan de konservativa blott i 8

valkretsar hade en så stor majoritet. Förklaringen är helt enkelt att arbetarpartiet i ett antal kretsar, särskilt storstäder, helt dominerar, under det att de konservativa är relativt starka, med utsikter till men inte visshet om framgång, i ett större antal kretsar.

I det hela anser Butler i sin rätt subjektiva sammanfattning att det engelska systemet fungerar någorlunda bra. Disproportioner av angiven art är oundvikliga, men de blir sällan så stora att man tala om förvanskningar av opinionen. Samtidigt betonar Butler hur ofta lösa generalisationer om de politiska tendenserna görs på grundval av missförstådda eller överskattade röstningsresultat. Man utgår härvid från omkastningen av mandat, inte från röstetalen, man tar inte hänsyn till antalet uppsatta kandidater och omstridda valkretsar, man överdriver till det orimliga en forskjuning på någon procent. I själva verket är de stora engelska partierna efter kriget praktiskt taget jämstarka, och växlingarna i underhus och regering ger en falsk bild av opinionsläget.

En fråga som inte berörs är valsystemens inverkan på det politiska ställningstagandet över huvud. Sannolikt ligger dock det mest väsentliga i majoritetsmetoden — i jämförelse med proportionalismen — däri att de två partier som i regel dominerar måste inrikta sig på de moderata mellangrupperna; därför drivs partierna åt centern. Det lönar sig inte att vädja till extremister och särintressen, och därigenom kommer sådana riktningar att bli inte bara mindre framträdande, utan också mindre utbredda än under skilda proportionella system.

HERBERT TINGSTEN